

Історія

УДК 94(470+477):32.019.51

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19957054>**Міфологія «єдності» як інструмент домінування: аналіз російського дискурсу та методів його подолання****Краснодемська Ірина Йосипівна,**

кандидатка історичних наук, завідувачка відділу етнології та історії України Науково-дослідного інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-5552-9073>

Прийнято: 11.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу генези, структури та сучасного функціонування російського пропагандистського міфу про «братні народи» і «спільну історію». **Метою дослідження** є аналіз витоків та еволюції російського міфу про «братні народи» і «спільну історію», виявлення його пропагандистських складових, з'ясування механізмів відтворення та методів деміфологізації. **Методологічну основу роботи** становлять принципи міждисциплінарного аналізу, що поєднує історико-порівняльний, культурно-комунікативний, дискурс-аналіз та психополітичний підходи. Використано історичні, філософські, культурологічні та медіа-дослідження українських і зарубіжних учених (М. Грушевський, С. Плохій, О. Забужко, Т. Гундорова, М. Назаров), що дає змогу простежити еволюцію міфу в контексті імперського, радянського й пострадянського дискурсів. **У**

результаті визначено три ключові інформаційні механізми його відтворення: інформаційне тиражування, історична маніпуляція та емоційно-символічне програмування, які формують систему ідеологічного впливу. Показано, що ці механізми функціонують як цілісна система ідеологічного конструювання реальності, спрямована на легітимацію асиметричних політичних відносин. Доведено, що міф про «єдність» виконує легітимаційну функцію, підтримуючи образ «природного братерства» та морального обов'язку підпорядкування. У статті обґрунтовано, що ефективна деміфологізація цього конструкту можлива через три взаємопов'язані рівні: історичний (спростування фальсифікованих тез про «спільне походження»), культурно-комунікативний (утвердження української ідентичності та самостійного культурного наративу) і психополітичний (руйнування комплексу «молодшого брата» й побудова наративу гідності). Зроблено **висновок**, що деконструкція імперського міфу є не лише інтелектуальним завданням, а й невід'ємною складовою стратегії зміцнення української державності, культурної самодостатності та інформаційної безпеки.

Ключові слова: міф про «братні народи»; спільна історія; імперський дискурс; російська пропаганда; деконструкція міфу; культурна ідентичність; неоімперська ідеологія.

The Mythology of “Unity” as a Tool of Domination: Analysis of Russian Discourse and Methods of Overcoming It

Iryna Krasnodemska,

Candidate of Historical Sciences, Head of the Department of Ethnology and History of Ukraine, Research Institute of Ukrainian Studies, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-5552-9073>

Abstract. *The article is devoted to a comprehensive analysis of the genesis, structure and modern functioning of the Russian propaganda myth about “fraternal peoples” and “common history”. The aim of the study is an analysis of the origins and evolution of the Russian myth of “fraternal peoples” and “common history”, the identification of its propaganda components, the clarification of the mechanisms of reproduction and methods of demythologizing. The methodological basis of the work is the principles of interdisciplinary analysis, combining historical-comparative, cultural-communicative, discourse-analysis and psychopolitical approaches. Historical, philosophical, cultural and media studies of Ukrainian and foreign scholars (M. Hrushevsky, S. Plokhii, O. Zabuzhko, T. Gundorova, M. Nazarov) are used, which allows us to trace the evolution of the myth in the context of imperial, Soviet and post-Soviet discourses. As a result, three key information mechanisms of its reproduction are identified: information replication, historical manipulation and emotional-symbolic programming, which form a system of ideological influence that ensures the preservation of colonial models of thinking and asymmetrical relations between Ukraine and Russia. It is proven that the myth of “unity” performs a legitimizing function, supporting the image of “natural brotherhood” and the moral duty of subordination. The article argues that effective demythologizing of this construct is possible through three interconnected levels: historical (refutation of falsified theses about “common origin”), cultural-communicative (affirmation of Ukrainian identity and independent cultural narrative) and psychopolitical (destruction of the “younger brother” complex and construction of a narrative of dignity). It is concluded that the deconstruction of the imperial myth is not only an intellectual task, but also a component of the strategy for strengthening Ukrainian statehood, cultural self-sufficiency and information security.*

Keywords: *myth of “fraternal peoples”; common history; imperial discourse; Russian propaganda; deconstruction of the myth; cultural identity; neo-imperial ideology.*

Постановка проблеми. Повномасштабна російсько-українська війна, що розпочалася у 2022 р., значно загострила низку ідеологічних наративів, які тривалий час активно поширювалися в межах російської пропагандистської парадигми. Одним із ключових серед них є міф про «єдність» і «братерство» російського та українського народів, витоки якого сягають імперської та радянської епох. Сьогодні цей міф активно використовується як інструмент для політичного, культурного і військового впливу РФ на Україну та слугує засобом виправдання російських агресивних дій як на внутрішньополітичній, так і на міжнародній аренах.

Сучасна російська агресія проти України має не лише військовий вимір, а й потужну інформаційно-ідеологічну складову. У межах пропагандистського дискурсу теза про «єдність братніх народів» подається як нібито природний хід історії, який було порушено внаслідок втручання зовнішніх сил як з боку Заходу, так і через пожвавлення українського національного руху. Подібна інтерпретація спрямована на заперечення окремішності українського історичного розвитку та нівелювання ролі України як суверенної держави.

Спростування цього міфу є важливим завданням на сучасному етапі у контексті протидії інформаційній війні та питань зміцнення української політичної і культурної ідентичності. Міф про «братерські народи» і «спільну історію» став не лише риторичною конструкцією минулого, а й ефективним знаряддям неоімперської російської політики, спрямованої на формування залежних взаємин та легітимацію експансіоністських амбіцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія заявленої нами проблеми свідчить, що ідея «братніх народів» формувалась упродовж кількох етапів розвитку імперського дискурсу, які відповідали політичним запитам кожної історичної епохи. У XVII–XVIII ст., після укладення Переяславських угод, закладено основи асиміляційної політики, а історіографія слугувала її ідеологічним виправданням. Російські історики, зокрема М. Карамзін [14] і

С. Соловійов [29], трактували «возз'єднання Русі» як закономірне повернення українських земель до спільноти єдиного народу, створюючи основу для подальшого ідеологічного обґрунтування концепції спільності. Водночас їхні інтерпретації демонструють виразну інтерпретацію подій як наперед визначених» і політичну заангажованість, оскільки подають експансію як «історичну неминучість», підмінюючи науковий аналіз ідеологічною легітимацією.

У ХІХ ст. ця ідея була систематизована в теорії «триєдиного російського народу», яка об'єднувала великоросів, малоросів і білорусів у межах уявної спільної історії. Попри декларацію науковості, ця концепція мала спрощений і однобічний характер та ігнорувала етнокультурну та політичну окремішність українців, виконуючи функцію інтелектуального виправдання імперської інтеграції. Водночас серед української інтелігенції сформувалася альтернативна позиція, що ґрунтувалася на осмисленні самотності національного розвитку.

У працях М. Костомарова, І. Франка та особливо М. Грушевського систематично обґрунтовувалася ідея самотнього історичного шляху українського народу, що протистояла імперській історіографічній традиції. Їхні дослідження не лише пропонували альтернативний наратив, а й методологічно підважували імперську історіографію, демонструючи її штучність і внутрішню суперечливість. Зокрема, М. Костомаров [16] одним із перших висловив ідею про існування двох окремих «руських народностей», І. Франко [32] здійснив критичний аналіз імперських культурно-історичних концепцій, а М. Грушевський [3; 4] вибудував цілісну наукову модель української історії як безперервного та самостійного процесу. Їхні твори стали основою для наукового спростування доктрин «єдиної історії» й «братніх народів».

У радянські часи концепція «братніх народів» трансформувалася у доктрину «дружби народів», що дало змогу росіянам утвердити за собою роль «старшого брата» [25; 8; 17; 21]. Такий підхід став механізмом зміцнення централізованої влади та утвердження ієрархії всередині СРСР.

Після відновлення української незалежності в 1991 р. цей міф трансформувався у концепцію «руського мира», яка була розроблена російськими політичними технологами та ідеологами (П. Щедровицький, Г. Павловський). У сучасному контексті ця концепція набуває характеру виразно ідеологічно вмотивованого перегляду історії, поєднуючи культурні аргументи з геополітичними цілями та виступаючи інструментом легітимації агресивної політики.

Українські вчені, серед яких Я. Грицак [2], Я. Дашкевич [6], Л. Залізник [10; 11], Ф. Заставний [12], Л. Зашкільняк [13], В. Сергійчук [26], С. Плохій [22], В. Смолій [27; 28] аргументовано доводять штучність цього нарративу та його політичну заангажованість, наголошуючи на його ідеологічному характері. У західній історіографії критичний аналіз імперських концепцій представлений в роботах А. Wilson та Т. Snyder, які досліджують тему «слов'янської єдності» та імперських історичних нарративів. Дослідження Джеймса Дікінсона показують, що після 2014 р. відбувається трансформація сприйняття міфу про «братні народи» і «спільну історію». З одного боку, він поступово втрачає легітимність в українському суспільстві, з іншого – посилюється як інструмент інформаційного впливу, що свідчить про його адаптивний і маніпулятивний характер. [7].

Отже, сучасний рівень вивчення заявленої теми засвідчує наявність значної наукової бази для глибокого переосмислення міфу «братніх народів» та його деконструкції за допомогою міждисциплінарного підходу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значної історіографічної бази, все ще недостатньо досліджено

системну взаємодію історичних, ідеологічних та комунікативних чинників, які забезпечують відтворення міфу «братніх народів» у сучасному медійному та політичному просторі. Потребує подальшого аналізу роль новітніх цифрових медіа у підтримці цього міфу, а також психополітичні механізми його впливу на масову свідомість. Недостатньо вивченими залишаються також питання міждисциплінарної методології деміфологізації, зокрема – як інструменти гуманітарних наук, культурної дипломатії та освіти можуть бути інтегровані в стратегічну протидію імперському дискурсу.

Наукова новизна полягає у комплексному моделюванні міфу «братніх народів» як багаторівневої пропагандистської конструкції, що поєднує історичні фальсифікації, культурні коди та психоемоційні практики впливу. Вперше системно обґрунтовано взаємозв'язок між історіографічними наративами та сучасними цифровими формами інформаційної агресії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Метою статті* є аналіз витоків та еволюції російського міфу про «братні народи» і «спільну історію», виявлення його пропагандистських складових, з'ясування механізмів відтворення та методів деміфологізації. Для її досягнення визначено такі **завдання**: 1) висвітлити етапи формування російського міфу про «братні народи» й «спільну історію» в контексті імперської ідеології; 2) з'ясувати структурні та змістові складові пропагандистського міфу; 3) розкрити основні інформаційні механізми відтворення міфу; 4) окреслити ефективні методи деконструкції міфу на історичному, культурно-комунікативному та психополітичному рівнях.

Методологія дослідження. Методологічною базою нашого дослідження становить *міждисциплінарний підхід*, що поєднує інструменти історії, політичної теорії, медіазнавства та соціальної психології. Це зумовлено необхідністю комплексного аналізу міфу про «братні народи» та

«спільну історію» як ідеологічного конструкту, що поєднує історичні інтерпретації, політичні смисли та комунікативні практики.

В роботі застосовувалися принципи історизму, системності, об'єктивності та критичності, що дозволяють розглядати цей міф у процесі його формування – від імперської концепції «триєдиного народу» до сучасної доктрини «руського мира». Принцип наступності використано для доведення безперервності українського історичного розвитку, що спростовує наративи про «спільну державність», а принцип деконструкції – для виявлення внутрішніх суперечностей і штучності ідеї «історичної єдності».

Порівняльно-історичний і історико-хронологічний методи дали змогу зіставити російські імперські, радянські та сучасні інтерпретації «спільної історії» з українською історіографічною традицією та відновити реальну послідовність подій, зокрема відмінності між спадщиною Київської Русі та формуванням Московської держави. Історико-ситуаційний підхід дозволив простежити, як у різні політичні епохи міф про «братні народи» і «спільність історії» модифікувався відповідно до ідеологічних потреб.

Дискурс- і наративний аналізи застосовано для виявлення мовних і символічних моделей, через які конструється уявлення про «єдиний народ», тоді як контент-аналіз – для фіксації повторюваних пропагандистських тез про «спільне коріння», «культурну єдність» і «історичну близькість». Герменевтичний і семіотичний підходи дозволили інтерпретувати символи та образи (зокрема «спільне минуле», «православна єдність»), що формують емоційне підґрунтя міфу.

Психополітичний підхід і метод логічного аналізу спрямовані на виявлення впливу наративу «братніх народів» на масову свідомість та викриття його псевдологічних конструкцій, зокрема підміни понять і маніпулятивних історичних паралелей. Критичний аналіз ідеології дозволяє

розкрити функцію цього міфу як інструменту легітимації політичного домінування.

Отже, застосування зазначених методів і принципів забезпечує комплексне дослідження міфу про «братні народи» та «спільну історію» як ключового елемента російського імперського дискурсу та створює підґрунтя для його наукового спростування.

Виклад основного матеріалу. Дослідження історичних витоків і трансформації міфу про «братні народи» і «спільну історію» потребує комплексного підходу, що враховує культурно-історичний, політичний і соціальний контексти його виникнення та функціонування. Цей міф, що базується на ідеях спільної історії, етнічної близькості та взаємної підтримки, зародився у часи імперської експансії Росії й розвивався в межах радянської ідеології, закріплюючись через офіційний дискурс та культурні наративи.

Формування цього міфу відбувалося впродовж значного історичного періоду і характеризувалося складною динамікою, яку можна умовно поділити на кілька ключових етапів, кожен із яких мав особливий вплив на конструювання національного світогляду і його політичне застосування.

Перший етап пов'язаний із політикою Російської імперії XVIII – початку XX ст., у межах якої виникла концепція «великого триєдиного руського народу». Вона формувалася кількома поколіннями імперських ідеологів: від ранніх інтерпретацій Інокентія Гізеля через виразно шовіністичні погляди Василя Шульгіна¹ до сучасного політичного дискурсу [33, с. 190]. В основу цієї концепції була покладена ідея трьох гілок одного етносу – великоросів, малоросів і білоросів, підкреслюючи їхню спільність з метою інтеграції різних етнічних груп у єдиний імперський простір. Вирішальна роль у появі цієї концепції належить Павлу Йозефу Шафарикові,

¹ Василь Шульгін стверджував, що майбутнє Російської імперії залежить від того, як українці визначать свою ідентичність: чи залишаться вони «малоросами», чи утвердяться як незалежна нація,

який у своїх працях запропонував поділ слов'ян на західну, східну та південну гілки за мовно-територіальним принципом. Однак у XIX ст. доктрина «триєдиного руського народу» у поєднанні з сумнозвісною тезою «православ'я, самодержавство та народність» отримала статус офіційної ідеологічної основи Російської імперії: мовна й географічна спорідненість стала інтерпретуватися як доказ етнічної єдності та «історичного братерства» [18]. Ця концепція інтенсивно розроблялася російськими істориками й публіцистами XIX ст., зокрема С. Соловйовим, М. Карамзіним, В. Татіщевим, М. Погодіним. Вони сприймали цей вигаданий «народ» як цілісну етноконфесійну єдність, складники якої становили невід'ємні частини одного цілого [18]. На їхню думку, за часів Київської Русі сформувався «єдиний російський народ», а українці були лише його частиною, що під зовнішнім впливом нібито втратила свою «справжню» ідентичність.

На практичному рівні ця концепція втілювалася через систематичну державну політику, спрямовану на уніфікацію культури та мови. Зокрема, мовна політика передбачала обмеження або заборону використання української мови в публічному просторі. Такі заходи, як Валуєвський циркуляр та Емський указ, прямо забороняли друк і поширення україномовних матеріалів, що ускладнювало розвиток української національної культури й освіти.

Важливою складовою була також політика історичної інтеграції. Російська імперія привласнювала спадщину Київської Русі як «колиску російської державності», створюючи враження безперервності російської історії. Цей підхід водночас маргіналізував український історичний наратив, зводячи його до локалізованої варіації «загальноросійської» історії [22].

Особлива увага приділялася українським землям через їхню стратегічну важливість. Асиміляційна політика реалізовувалася за допомогою адміністративних, культурних та освітніх заходів. Освітні заклади, церковні

структури й державні інституції активно використовувалися для поширення імперської ідентичності. У цьому контексті українці вважалися «малоросами», які зобов'язані інтегруватися в імперську систему. Водночас жорстко придушувалися прояви українського національного руху, який трактувався як загроза територіальній цілісності держави [22, с. 181–263].

Отже, протягом імперського періоду була створена основоположна ідеологічна матриця, що заперечувала окремішність української нації. Вона стала базисом для подальшого розвитку міфу про «братні народи», сформувавши наратив про їхнє «спільне походження» та «природну єдність». Ці ідеї згодом були адаптовані та розвинені в радянській і пострадянській ідеологічній політиці.

Другий етап, який охоплює радянський період (1920–1980-ті роки), варто розглядати як складну історичну фазу з багатьма суперечливими аспектами. Цей період можна умовно розділити на два підетапи, що відображають зміни в політичних та культурних підходах СРСР до питання національностей і етнічної різноманітності. У 20–30-ті роки ХХ ст. (*першому підетапі*) державна політика була орієнтована на реалізацію заходів так званої «коренізації». Ця стратегія офіційно проголошувала підтримку розмаїття національних культур і мов, формально визнаючи їхню унікальність. Однак практична реалізація такої політики була значною мірою суперечливою та мала подвійний характер.

Коренізація створювала ілюзію автономності національних культур, сприяючи їхньому видимому розвитку через освіту, публікації й офіційне допущення місцевих мов до адміністративних і культурних практик. Водночас очевидною була стратегічна мета забезпечення централізованого контролю над усіма аспектами цих проявів, зберігаючи ідеологічне й політичне домінування союзного центру. Цей контроль служив потужним механізмом для консолідації радянської влади, при цьому регулювання та управління

національними питаннями залишалися суворо впорядкованими в рамках центральної вертикалі [1].

У зазначений період відбувалася інституціоналізація етнічних та національних категорій, яка стала одним із ключових факторів у формуванні радянської системи управління. Завдяки цьому держава змогла забезпечити певну стабільність у багатонаціональній структурі країни, проте така стабільність ґрунтувалася на жорсткому ідеологічному контролі та централізованому підпорядкуванні культурного й соціального життя регуляторним настановам радянської влади, що слугувало не стільки інтересам збереження автентичності національних культур, скільки інструменталізації їх як частини загальної системи тоталітарного управління та ідеологічного контролю над суспільством [37].

У 1940–1980 рр. (*другому підетані*) концепція «братніх народів» зазнала суттєвих змін, трансформуючись у доктрину «дружби народів», яка стала одним із ключових стрижнів офіційної ідеології Радянського Союзу. Вона нерозривно пов'язувалася з ідеєю «радянського народу» як «нової історичної спільноти», що формально проголошувала рівноправність усіх націй, але за суттю приховувала ієрархічну структуру, централізовану навколо союзного центру.

Ідея «дружби народів» виконувала політично зручну функцію – узаконення централізованої форми державного устрою, створюючи видимість гармонійних міжетнічних відносин під керівництвом КПРС. У цьому контексті росіянам відводили роль «провідного народу», який нібито згуртовує інші нації довкола спільного історичного бачення. Така радянська модель у чомусь нагадувала «комунальну квартиру», у якій різним народам формально забезпечувалося право на автономію, проте це не усувало фактичної нерівності та залежності [38].

Одним із потужних механізмів поширення цієї доктрини стала радянська історіографія, в якій історичні події висвітлювалися як невіддільний процес зближення та інтеграції народів СРСР. У підручниках і наукових дослідженнях пропагувалася ідея єдиної боротьби та солідарності, особливо у зв'язку з подіями Другої світової війни, яка розглядалася як розквіт «дружби народів». Водночас історії України та інших національних республік підпадали під стандартизований загальносоюзний ідеологічний наратив, що зменшувало їхню окремішність і перетворювало на частину уніфікованого історичного наративу [37].

Суттєву роль у впровадженні цієї ідеологічної схеми відіграла освітня сфера. Зокрема, через шкільні програми, підручники та виховні заходи створювався природний образ необхідності міжнаціональної єдності. Так звана концепція «інтернаціонального виховання» зайняла чільне місце в навчальному процесі, сприяючи зміцненню лояльності до радянської держави та її доктрини [35].

Цю ідеологію доповнювала і культура через мистецтво, літературу, кіно та організацію різноманітних масових заходів. Фестивалі, ювілейні святкування та інші урочистості сприяли творенню символічного простору єдності й взаємної підтримки націй СРСР, при цьому делікатно уникаючи висвітлення внутрішніх конфліктів та суперечностей.

Отже, обидва етапи формування міфу про «братні народи» і «спільну історію», імперський і радянський, продемонстрували послідовну політичну стратегію, де культурні й етнічні особливості українців підпорядковувалися загальноімперським або загальнорадянським інтересам та ідеології.

Після відновлення української незалежності у 1991 р. відбувається переосмислення радянських ідеологем, проте це не призводить до їх повного зникнення. Натомість значна частина імперських наративів зазнає адаптації до нових політичних умов, що виявляється у формуванні концепції «руського

мира» як модернізованої форми міфу про «братні народи». У цій інтерпретації ідея «спільного походження» трансформується в тезу про «культурно-цивілізаційну єдність», яка нібито виходить за межі державних кордонів і об'єднує російськомовний простір.

Концепція «русского мира» функціонує як інструмент «м'якої сили», спрямований на формування лояльності до Росії поза її межами, але водночас має виразний геополітичний вимір. Водночас ця доктрина мала виразні месіанські риси. Росія нібито покликана була виголосити для світу унікальне слово. Таким чином, рання версія цієї ідеї дивним чином поєднувала в собі елементи маркетингу та месіанства, культурні, релігійні та історичні аргументи, створюючи уявлення про «природну єдність» народів, які, за твердженням ідеологів, мають спільну історію й мову [36].

Концепт «русский мир», витoki якого сягають месіанських та імперських доктрин, таких як «Москва – Третій Рим», слов'янофільство, панславизм і євразійська ідеологія 1920–1930-х рр., пройшов еволюцію від філософської ідеї до ідеологічного знаряддя агресії, що об'єднує російську мову, культуру та православ'я в єдину систему впливу, здатну конкурувати з військовою потугою [23, с. 1210–1211].

В українській історіографії ідея «русского мира» розглядається як складова ширшого неоімперського дискурсу. Після 2014 р. концепція «русского мира» еволюціонувала від інструменту культурної експансії до відкрито агресивної ідеології, що використовується для легітимації військових дій проти України [30; 31; 20; 19; 23]. Вона слугує обґрунтуванням втручання у внутрішні справи суверенних держав, апелюючи до захисту «спільної цивілізації» та «історичної єдності».

Важливим аспектом є також інформаційний вимір функціонування цього міфу. Як показують сучасні українські дослідження, наративи «братерства» та «спільної історії» активно використовуються в медіапросторі

задля формування проросійських настроїв, особливо на тимчасово окупованих територіях України. Через навчальні програми, медіа та культурні проєкти відтворюється модель символічної єдності, яка має на меті формування імперських уявлень та витіснення української ідентичності.

Зокрема, дослідження медіапростору в умовах російсько-української війни демонструють системне використання інформаційних ресурсів для маніпуляції громадською думкою та нав'язування вигідних наративів. Аналіз понад 500 тисяч повідомлень у російських медіа засвідчив активне використання інформаційних приводів для впливу на український інформаційний простір і поширення пропагандистських інтерпретацій подій [24].

Крім того, діяльність інституцій, пов'язаних з концепцією «русского мира», зокрема відповідних фондів і культурних центрів, прямо пов'язується з поширенням прокремлівської пропаганди та виправданням агресії проти України, що підкреслює їхню роль як інструментів інформаційного та ідеологічного впливу.

Отже, міф про «братні народи» і «спільну історію» наочно засвідчує як збереження його історичної тяглості й водночас здатність до трансформації, незмінно виконуючи свою головну роль – обґрунтування домінування через апеляцію до ідеї спільного коріння й історичної близькості.

Складові пропагандистського російського міфу про «братні народи» та «спільну історію», механізми його відтворення та методи деконструкції

Структура пропагандистського міфу про «братні народи» та «спільну історію» є складною ідеологічною конструкцією, яка інтегрує історичні, морально-психологічні та політичні аспекти, функціонує як інструмент створення уявної спільноти та виправдання політичного домінування. У сучасній українській історіографії цей міф розглядається як одна з ключових

імперських і постімперських доктрин, що формують образ «єдиного народу» і водночас нівелюють політичну суб'єктність України [1].

На ідеологічному рівні міф ґрунтується на тезі про існування «єдиного народу, розділеного історичними обставинами». Ця концепція заперечує тривалий і самостійний розвиток української історії, підмінюючи його ідеєю «історичної єдності східнослов'янських народів». Аналізуючи дослідження радянської національної політики, подібні наративи використовувалися для інтеграції різноетнічних груп у межах централізованої держави та зміцнення імперій [37].

Пізнавально-моральний рівень зосереджений на перекладанні відповідальності за історичні та сучасні конфлікти на так звані «зовнішні сили» чи «випадковості історичного процесу». Такий підхід дає змогу конструювати наратив про «природну єдність», яка нібито постраждала через зовнішнє втручання. Це, у свою чергу, є підґрунтям для легітимізації ревізіоністських політичних претензій.

На психологічному рівні акцент робиться на використанні емоційно насичених категорій, таких як «спільне минуле», «культурна спорідненість» або «родинні зв'язки». Сучасні дослідження у сфері політики пам'яті вказують на те, що саме емоційне сприйняття історії є одним із найдієвіших засобів формування колективної ідентичності та лояльності [15].

Політична функція таких міфів спрямована на підрив легітимності українського державного суверенітету через ігнорування його історичної окремішності. Це сприяє представленню української державності як «випадкового відхилення» від удаваної «органічної єдності». У сучасному контексті цей наратив стає частиною ширшого неоімперського дискурсу, який слугує інструментом зовнішньополітичного впливу та обґрунтуванням втручань у внутрішні справи сусідніх країн [36; 22].

Отже, розглянуті вище рівні пропагандистського міфу про «братні народи» та «спільну історію» формують цілісну ідеологему, яка є інструментом символічного домінування та відтворення ієрархічних відносин через контроль історичних наративів, мовних практик та колективною пам'яттю. Це уможливорює збереження стійких структур політичного впливу без необхідності використання безпосереднього адміністративного управління.

У сучасному російському дискурсі відтворення імперського міфу про «братні» український та російський народи, їхню «спільну історію», реалізується через низку взаємодоповнюваних інформаційних механізмів, які забезпечують відтворення колоніальної картини світу в масовій свідомості. Першим і найпотужнішим каналом виступає механізм *інформаційного тиражування* – системне поширення ключових тез міфу через загальнодержавні телеканали, контрольовані соціальні мережі, кінопродукцію та масову культуру. Створюється суцільне емоційно насичене інформаційне середовище, у якому повторюваність слоганів і кліше замінює аргументацію та критичне мислення. Це породжує «ефект присутності міфу», коли глядач або споживач контенту сприймає нав'язані образи як природну частину спільної історії.

Другим механізмом виступає *історична маніпуляція*, яка вибудовується навколо концепту «спільного коріння» Київської Русі та уявлення про спільну «цивілізаційну місію». Такі наративи свідомо підмінюють фактичну історичну послідовність подій, формуючи уявлення про Україну як «відгалуження» або «молодшу частину» «великої російської історії». Вони використовують популярно-наукові, освітні та публіцистичні формати, створюючи ілюзію наукової достовірності. У працях О. Забужко [9] і С. Плохія [22] показано спроби російського наративу привласнити спадщину Київської держави.

Третім каналом є *емоційно-символічне програмування*, що апелює до символів колективної пам'яті: спільної православної віри, Перемоги у Другій світовій війні, культу «великої держави». Через ці образи формується видимість емоційного братства й морального обов'язку «бути разом», що маскує політичні мотиви контролю та домінування. Саме емоційно-культурний компонент російського пропагандистського міфу забезпечує його довготривалу дієвість – він впливає не лише на раціональному, а й на підсвідомому рівні, закріплюючи відчуття «історичної спільності» [5].

У результаті всі три механізми – інформаційне тиражування, історична маніпуляція та емоційно-символічне програмування – утворюють взаємопов'язану систему, що забезпечує відтворення імперського міфу в інформаційному просторі. Вона не лише підтримує ідеологічну залежність, а й конструює асиметричні моделі українсько-російських відносин, у яких домінування подається як «природний стан речей».

Деміфологізація проросійського міфу про «братні» народи та «спільну» історію можлива лише через багаторівневий аналітичний підхід, який поєднує історичний, культурно-комунікативний та психополітичний рівні. На *історичному рівні* руйнування міфу відбувається через повернення до перевірених емпіричних фактів, які спростовують основні постулати російського дискурсу. Київська Русь постає як українська державна й культурна спадщина, що сформувалася задовго до виникнення Московського князівства. Україна не «відкололася» від Росії; навпаки, російська держава розвивалася як наслідок системної експансії на українські землі. Упродовж XVII–XX ст. спостерігалася послідовна політика асиміляції та пригнічення, а не «добровільного єднання», як стверджує міф.

На *культурно-комунікативному* рівні міф підважується шляхом утвердження української мовної та культурної ідентичності. Російська імперська політика неодноразово намагалася витіснити українське мовне

середовище шляхом цензури та заборон (1863, 1876 рр.) і русифікації освіти. Водночас сучасний український культурний код орієнтується на демократичні та європейські цінності, які контрастують із російською авторитарною традицією. Інтерпретація минулого в українському дискурсі відбувається не через ідею «спільності з Росією», а через акцент на самостійності – духовної й політичної.

На *психополітичному* рівні деконструкція імперського міфу передбачає руйнування нав'язаного емоційного образу «братерства», що позбавляє українців суб'єктності. Альтернативою є формування наративу гідності, у якому Україна постає спільнотою, здатною захищати свою свободу та суверенітет. Позитивна переінтерпретація історії – не як історії підпорядкування, а як боротьби за самовизначення (через козацькі, визвольні та державотворчі традиції) – створює новий ціннісний вимір пам'яті. Цей процес не лише розвінчує російські псевдоісторичні конструкції, а й сприяє формуванню стійкої української ідентичності, заснованої на досвіді свободи, гідності та культурної самодостатності.

Висновки. Розглянутий у статті міф про «братні народи» та «спільну історію» постає як один із найбільш стійких інструментів імперської та постімперської ідеології Росії, спрямованої на підтримку ієрархічної моделі українсько-російських відносин. Його функціонування забезпечується через взаємодію історичного ревізйонізму, політичної маніпуляції та емоційно-культурного впливу, що створюють видимість «природної єдності» народів при фактичному запереченні української суб'єктності. Аналіз історичних етапів формування цього міфу – від концепції «триєдиного народу» до доктрини «русского мира» – демонструє його еволюцію від культурно-релігійного аргументу до повноцінного інструмента політичної агресії.

У сучасному російському дискурсі міф відтворюється через інформаційне тиражування, історичну маніпуляцію та емоційно-символічне

програмування, що разом формують замкнену систему пропагандистського впливу. Ця система спрямована не лише на зовнішнє виправдання експансії, а й на внутрішнє утвердження колоніальної парадигми мислення.

Ефективна деконструкція міфу можлива лише в умовах міждисциплінарного підходу, який поєднує історичну достовірність, культурну саморефлексію та інформаційну стійкість суспільства. В історичному аспекті це означає повернення до верифікованих фактів; у культурно-комунікативному – відновлення та зміцнення української мовної й ціннісної ідентичності; у психополітичному – формування наративу гідності, який утверджує Україну як рівноправного суб'єкта історії.

Отже, деміфологізація російського наративу «єдності» є не лише науковим чи публіцистичним завданням, а важливою складовою інформаційної безпеки, культурного самоствердження й державотворчого процесу України в умовах сучасної гібридної війни.

Список використаних джерел

1. Верменич Я. «Радянїзація» чи «націоналізація»: ще раз про сутність політики коренїзації 1920 – початку 1930-х рр. *Український історичний журнал*. 2022. № 3. С. 158–175. DOI: <https://doi.org/10.15407/10.15407/uhj2022.03.158>
2. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації ХІХ–ХХ столїття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
3. Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. [редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін.]. Київ: Наукова думка, 1991–2000.
4. Грушевський М. С. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства (вступна стаття О. В. Яся). *Український історичний журнал*. 2014. № 5. С. 198–208.

5. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: есеї. Київ: Грані-Т, 2012. 548 с.
6. Дашкевич Я. «...Учи неложними уста ми сказати правду»: історична есеїстика (1989–2008) / авт. передм. І. Гирич; НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Львівське відділення. Київ, 2011. 828 с.
7. Дікінсон Дж. Братні чи небратні народи? Асиметрія в постмайданівській Україні. *Народна творчість та етнологія*. 2014. № 6. С. 67–69. URL: <http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/UJRN-0000316426> (дата звернення: 17 березня 2026).
8. Животворна сила братерства народів СРСР. *Український історичний журнал*. 1973. № 10. С. 3–7.
9. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. Франківський період. Вид. 5-те. Київ: Комора, 2020. 192 с.
10. Залізняк Л. Нове пришествя «великого триєдиного російського народу». *Тиждень*. 22 Липня 2021. URL: <https://tyzhden.ua/nove-pryshestia-velyko-ho-tryiedynoho-rosijsko-ho-narodu/> (дата звернення: 14 березня 2026).
11. Залізняк Л. Україногенеза в тумані міфології. *Новітні міфи та фальшивки про походження українців*: Збірник статей. Київ, 2008. С. 33–49.
12. Заставний Ф. Д. Українські етнічні землі. Львів: Світ, 1993. 176 с.
13. Зашкільняк Л. Радянські історичні міфи в сучасній історіографії: «старє вино в нових міфах». *Світло й тіні українського радянського історіописання*: матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, Україна, 22–23 травня 2013 р.) / за ред. В. А. Смолія. Київ, 2015. С. 17–31.
14. Карамзин Н. М. История государства Российского. СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1816–1829. Т. 1–12.

15. Касьянов Г. Исторична політика та її реалізація в Україні. *Генерація. Об'єднання небайдужих*. 2018. 21 вересня. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0014070> (дата звернення: 15 березня 2026).
16. Костомаров М. Дві руські народності. Ляйпціг: «Українська Накладня», б.р. 111 с.
17. Лемещук М. М. Дружба народів СРСР – один з вирішальних факторів перемог на фронтах Великої Вітчизняної війни. *Український історичний журнал*, 1972. № 6. С. 10–19.
18. Наджафов І. Один народ: як виник міф про «історичну єдність» України та Росії. *Детектор медіа. MediaSapiens*. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/33382/2023-11-03-odynnarod-yak-vynyk-mif-pro-istorychnu-iednist-ukrainy-ta-rosii/> (дата звернення: 13 березня 2026).
19. Павленко П. «Русский мир» як ідеологія російського неоімперіалізму: українські реалії. *Волинський благовісник*. 2015. № 3. С. 281–286.
20. Підкуймуха Л. Деконструкція ідеології «русского міра»: дискурсивні стратегії українських державно-політичних діячів в умовах війни. *Мова: класичне – модерне – постмодерне. Спеціальний випуск (випуск 11). Постколоніальна лінгвістика: погляд на Україну та довкола*. 2025. № 11. С. 186–207.
21. Пліопліс К. А. Дружба скріплена кров'ю. *Український історичний журнал*. 1967. № 10. С. 69–71.
22. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності [пер. з англ. Р. Клочко]. Перероб. і допов. вид. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2021. 509, [2] с.
23. Полещук Т. Історичні джерела концепту «русский мір» в українському питанні: євразійство. *Народознавчі зошити*. 2023. № 5(173). С. 1202–2015. DOI <https://doi.org/10.15407/nz2023.05.1202>

24. Російська пропаганда використовує заяви українських політиків для атак на інформаційний простір України – дослідження. *Интерфакс-Україна*. 19.12.2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/press-conference/1035301.html> (дата звернення 14 березня 2026).
25. Санцевич А. В. Дружба народів СРСР в післявоєнній українській радянській історіографії. *Український історичний журнал*. 1964. № 4. С. 3–14.
26. Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. Вид. 3-є, допов. Київ: Сергійчук М.І., 2008. 560 с.
27. Смолій В. Національне питання в радянській Україні: історіографічний вимір. *Український історичний журнал*. 2010. № 3. С. 3–17.
28. Смолій В. А., Гуржій О. І. Як і коли почала формуватися українська нація. Київ: Наукова думка, 1991. 112 с.
29. Соловьёв С. М. История России с древнейших времён. Москва: Издание М. О. Вольфа / Общественная польза, 1851–1879. Том. 1–29.
30. Фігурний Ю. «Русский мир» – важливий чинник агресії Російської Федерації супроти України й українці в. *Українознавство*. 2016. № 3(60). С. 48–49.
31. Фігурний Ю. Доктрина «русского мира» як політична ідеологія агресії Росії проти України. *Українознавство*. 2021. № 4 (81). С. 72–88.
32. Франко І. Що таке поступ? Коломия: Накл. ред. «Поступу», 1903. 164 с.
33. Шакурова О. Ранньосередньовічна концепція походження українського народу – вагомий чинник спростування російських міфів про «єдиний народ». *«Сучасне українознавство в обороні держави та її повоєнній відбудові»*. Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Київ, 16 жовтня 2025 року). Київ: НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка, 2025. С. 190–193.

34. Якубова Л. Національно-культурне життя етнічних меншостей України (20–30-ті роки): коренізація і денаціоналізація. *Український історичний журнал*. 1998. № 6. С. 41–55.
35. Hirsch, F. (2005). *Empire of nations: Ethnographic knowledge and the making of the Soviet Union* Ithaca-Londres, Cornell University Press, 2005. 367 p.
36. Laruelle, M. (2015). *The «Russian World». Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination*. Washington: Center for Global Interests Papers, May. 2015. 30 p.
37. Martin, T. (2001). *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923–1939*. Ithaca: Cornell University Press. 528 p.
38. Slezkine, Y. (1994). The USSR as a Communal Apartment, or How a Socialist State Promoted Ethnic Particularism. *Slavic Review*, Vol. 53, № 2, Summer, 1994, pp. 414–452. DOI: <https://doi.org/10.2307/2501300>